

ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ БАТЬКАМ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Євген Продан, психолог КЗО «Багатопрофільний навчально-реабілітаційний ресурсно-методичний центр корекційної роботи та інклюзивного навчання» ДОР»

Розглянуто проблеми організації роботи психологічної служби навчальних закладів середньої освіти у роботі з батьками дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, інклюзивне навчання, психологічна допомога, батьківський всеобуч, підтримка батьків, співпраця з педагогом.

Евгений Продан, психолог КОУ «Многопрофильный учебно-реабилитационный ресурсно методический центр коррекционной работы и инклюзивного обучения» ДОР»

Организация психологической помощи родителям детей с особыми образовательными потребностями

Рассмотрены проблемы организации работы психологической службы учебных заведений среднего образования в работе с родителями детей с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: дети с особыми образовательными потребностями, инклюзивное обучение, психологическая помощь, родительский всеобуч, поддержка родителей, сотрудничество с педагогом.

Yevhen Prodan, psychologist MEI «Multidisciplinary educational-rehabilitation resource-methodical center of correctional work and inclusive education» DRC»

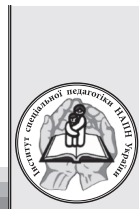
The organization of psychological assistance to parents of children with special educational needs.

The problems of organizing the work of the psychological service of educational institutions of secondary education in working with parents of children with special educational needs.

Keywords: children with special needs, inclusive education, psychological help, parenting, parent support, cooperation with a teacher.

Актуальність статті. Останнім часом в Україні активно поширюється інклюзивне навчання, яке має на меті залучити батьків, що виховують дітей із особливими освітніми потребами, до навчально-виховного процесу. Зважаючи на це, варто зазначити, що саме родина є першим соціалізуючим осередком для дитини. У сім'ї дитина вивчає моделі поведінки батьків, закладаються перші морально-етичні цінності та установки, формуються уявлення про норми поведінки у соціумі, усе це вона потім переносить у своє доросле життя. Тому

© Продан Є., 2019

у теорії та практиці педагогічної та психологічної науки за останні роки збільшилося вивчення саме сім'ї та її впливу на дітей з ООП.

Важливо зазначити, що згідно з даними ВООЗ, кількість дітей з особливостями психофізичного розвитку перевищує 120 млн у всьому світі. За даними статистики, в Україні налічується понад півмільйона дітей з порушеннями слуху, понад 7,5 тис. дітей страждають розладами аутичного спектра. Кожного року в країні народжується більше 400 дітей з синдромом Дауна та на даний момент в країні зареєстровано понад 15 тис. осіб із цим захворюванням. Понад 20 тисяч дітей з дитячим церебральним паралічем (ДЦП). Розлад дефіциту уваги і гіперактивності (РДУГ) спостерігається у 7% українських дітей. При цьому офіційна статистика не відображає реальної картини і ці цифри набагато вищі [1]. На 22,4% збільшилася мережа навчальних закладів для дітей зі складними порушеннями розвитку (навчально-реабілітаційних центрів) та відповідно учнів у них: 2015/2016 н. р. – 58 закладів (6,4 тис. учнів), 2016/2017 н. р. – 71 (7,9 тис. учнів) [7].

Саме тому питання роботи психологічної служби із батьками дітей з ООП наразі є дуже важливим.

Аналіз досліджень. За висновками Д. Петровської, Т. Мішина, А. Захарова, Д. Ісаєва, Т. Пироженко, І. Бех вирішальним чинником, який впливає на формування та розвиток особистості, поведінку дітей з особливими освітніми потребами є тісна співпраця між родиною і педагогами, психологами, лікарями. Американський дослідник проблем сім'ї Торнбол визначив п'ять періодів, пов'язаних із стресом на стадіях і переходах життєвого циклу сімей, які мають дітей з особливими освітніми потребами: народження дитини, шкільний вік, підлітковий, період «випуску», постбатьківський період [5]. Всі вони потребують об'єктивного вивчення внутрішніх сімейних відносин. Для сім'ї, яка виховує особливу дитину, за висновками В. Гарбузова, важливими є такі функції, як: корекційно-розвивальна, компенсуюча та реабілітаційна [2]. Метою їх стає встановлення психофізичного та соціального статусу дитини, досягнення нею матеріальної незалежності та соціальної адаптації. Так, така сім'я має бути відкритою для інших сімей з подібними проблемами, груп підтримки, соціальних інститутів. Фахівцями інклюзивних освітніх закладів України апробується і впроваджується чимало технологій, що сприяють повному включенню батьків в освітній процес, з одного боку, і усвідомленому розподілу відповідальності між педагогами і батьками, з іншого. Ця робота стосується не лише батьків «особливих дітей», але й батьків «звичайних» учнів і вихованців. Адже без їх підтримки, навіть фахівцям, неможливо створити атмосферу «повного залучення», розвивати відносини «співробітництва» та «співтворчості» [8].

Метою статті є висвітлення окремих прийомів роботи з батьками, що виховують дітей з ООП.

Виклад основного матеріалу дослідження. Коли батьки вперше дізнаються про психофізичні розлади розвитку власної дитини, вони перебувають у стані шоку. Після чого, згідно із численними дослідженнями вітчизняних та зарубіжних дослідників (М. Семаго, Р. Майромян, Kubler-Ross, E. Blasher J., M. Irvin,

М. Klaus, L. KenneII), сім'я переживає ті самі емоції та стадії, що й людина під час втрати чи горювання [6]. Основною відмінністю залишається лише об'єкт горювання, яким у даному випадку виступає здорове та повноцінне майбутнє дитини.

Зважаючи на це, можна припустити, що батьки, котрі звертаються до спецзакладів та навчально-реабілітаційних центрів знаходяться, у своїй більшості, на стадії прийняття факту особливостей психофізичного розвитку дитини. Це дає змогу більш ефективно працювати з батьками та залучати їх до освітнього процесу.

Перед працівниками психологічної служби навчальних закладів середньої та дошкільної освіти у роботі із батьками дітей з ООП постають наступні завдання:

- допомога у формуванні адекватних взаємостосунків між батьками, іншими членами сім'ї та особливою дитиною; важливо допомогти створити необхідну та комфортну для такої дитини сімейну атмосферу;
- розширити інформованість батьків про потенційні можливості дитини, її перспективи у різних аспектах життя;
- створити умови для активної участі батьків у вихованні та навчанні дитини;
- навчити батьків прийомам організації навчальної діяльності дитини;
- підвищити рівень психічного здоров'я самих батьків.

Відповідно до завдань, роботу із батьками дітей з ООП доцільно поділити на три етапи, а саме:

- діагностичний;
- інформаційний;
- практичний.

На першому діагностичному етапі на базі КЗО «БНРРМЦКРтаІН» ДОР психологом та соціальним педагогом в рамках розроблення індивідуальних карток супроводу дитини з ООП проводиться збір такої інформації:

- склад сім;
- соціальний статус сім'ї;
- культурний та освітній рівень батьків;
- становище дитини у сім'ї;
- стосунки батьків зі спеціалістами навчального закладу та батьками інших дітей класу;
- педагогічну компетентність батьків у вихованні дитини з порушеннями психофізичного розвитку;
- готовність батьків співпрацювати зі спеціалістами навчального закладу та їх безпосередню практичну участь у процесі корекційної роботи.

Зібрані дані вносяться до відповідних блоків, які містяться в індивідуальних картках супроводу на кожну дитину. На основі індивідуальних карток супроводу створюються індивідуальні програми розвитку.

Метою вивчення сім'ї має бути встановлення рівня педагогічної роботи з дитиною та загального рівня обізнаності стосовно особливостей їх дитини.

Враховуючи дані обстеження родини можна перейти до наступного етапу – інформаційного, а саме:

- індивідуальні консультації;
- групові консультації.

Одним із завдань індивідуального консультування є навчання батьків способам співпраці з дитиною (ігри, читання, спілкування). Однак ефективність цієї роботи буде значно нижчою, якщо у ній не братимуть участь усі члени сім'ї.

Групові форми роботи з батьками дітей з порушеннями психофізичного розвитку зазвичай проводять у спеціальних групах. До таких групових форм роботи відносять:

- дні відкритих дверей;
- анкетування;
- батьківські збори;
- тематичні консультації (знайомство і навчання батьків формам надання психолого-педагогічної допомоги з боку сім'ї дітям з проблемами в розвитку; ознайомлення з завданнями і формами підготовки дітей до школи; підтримка сприятливого психологічного мікроклімату в групах і поширення його на сім'ю);
- інформаційно-методичні виставки;
- відкриті заняття (створення умов для об'єктивної оцінки батьками успіхів своїх дітей; наочне навчання батьків методам і формам додаткової роботи з дітьми в домашніх умовах);
- виставки дитячих робіт (проводяться за планом виховно-освітньої роботи; залучення та активізація інтересу батьків до продуктивної діяльності своєї дитини);
- спільний перегляд відеоматеріалів з певної проблеми;
- батьківський всеобуч.

Підвищення психолого-педагогічної компетентності батьків ефективніше проходить у рамках заходів батьківського всеобучу.

На практичному етапі в рамках батьківського всеобучу важливо дати батькам практичні вміння для проведення корекційних занять поза школою.

Розглянемо один із способів організації роботи психологічної служби в рамках навчального закладу середньої та дошкільної освіти на прикладі батьківського всеобучу.

Організація батьківського всеобучу		
Назва методу	Форми роботи	Завдання
Інформаційні методи	<ul style="list-style-type: none"> • Інформаційні тексти; • усні інформаційні повідомлення; • інформаційні лекції; • збори; • семінари; • тощо	Розширити інформованість батьків про потенційні можливості дитини, її перспективи у різних аспектах життя
Проблемні методи	<ul style="list-style-type: none"> • Проблемні лекції-діалоги; • круглі столи; • тренінги; • дискусії; • рольові ігри; • дитячо-батьківські заходи; • тематичні тижні сім'ї; • сімейні клуби; • акції	Створити умови для активної участі батьків у вихованні та навчанні дитини; знайомство і навчання батьків формам надання психолого-педагогічної допомоги з боку сім'ї дітям з проблемами в розвитку

ФАХІВЦЯМ ІРЦ

Психотерапевтичні методи	<ul style="list-style-type: none"> • Релаксація; • візуалізація елементів арт-терапії, казкотерапії тощо	Навчити батьків прийомам організації навчальної діяльності дитини; підвищити рівень психічного здоров'я самих батьків
--------------------------	---	---

Робота з сім'ями має будуватися на таких принципах:

- партнерство з батьками – педагог сприймає батьків не як об'єкт свого впливу, а як рівноправних партнерів у вихованні дитини, проведенні з нею корекційної роботи. Завдяки цьому принципа долаються дистанція між учасниками освітнього процесу і недовіра, яка часто виникає у батьків до спеціалістів, вони починають прагнути підтримки, допомоги вчителя-дефектолога, дослуховуються до нього, виконують його поради;

- комплексний підхід до організації корекційно-педагогічного процесу – у роботі із сім'ями мають брати участь різні спеціалісти навчального закладу: учитель-дефектолог, учитель-логопед, практичний психолог, соціальний педагог, лікар. За необхідності варто залучати фахівців інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), дитячої поліклініки. Саме комплексний підхід забезпечує подолання різних проблем, що виникають у сім'ях, і дає змогу надати дитині та її батькам різнобічну допомогу;

- єдність діагностики і корекції – спеціалісти навчального закладу мають продовжити обстеження дитини, розпочате в ІРЦ, визначити шляхи корекційної роботи з дитиною, скласти індивідуальну програму розвитку дитини із визначенням місця сім'ї у цьому процесі; спеціалісти мають вивчати родину загалом, коригуючи ставлення до дитини [3];

- позитивна характеристика дитини – передусім треба концентрувати увагу батьків на позитивних, збережених якостях їхньої дитини, перспективних можливостях її розвитку, лише після цього говорити про порушення і труднощі. Це допомагає підтримати віру батьків у розвиток дитини, спонукає їх організувати навчальну діяльність, формувати адекватні стосунки з дитиною;

- урахування стану, думки, досвіду батьків – під час вибору змісту, форм і методів роботи з сім'ями педагог враховує: здоров'я батьків, їхній психологічний стан, їхні можливості, моральні установки, досвід, ставлення до проблем дитини; сімейні стосунки; уміння членів сім'ї розв'язувати проблеми; соціальні зв'язки; приналежність до певного соціального класу;

- повага до батька й матері – у стосунках з батьками має домінувати повага, розуміння їхніх турбот. Це виявляється у формах звернення до батьків, у висловлюванні прохань і порад, у довірливому тоні розмови, у неприпустимості настанов і дорікань на адресу батьків, у збереженні відомих педагогу сімейних таємниць [3].

Проведення спеціалістами всіх етапів у роботі з батьками дає змогу ефективніше та якісніше залучати батьків саме до навчально-виховного процесу і в спецзакладах, навчально-реабілітаційних центрах, і в акладах загальної середньої освіти з інклюзивною освітою. Формування альянсу між спеціалістами (вчителями, психологами, логопедами, дефектологами і т.д.) та сім'єю разом із їх дити-

ною значно поліпшує результати корекційних заходів, що спрямовані на соціалізацію дитини та покращення її психофізичного стану. Безпосереднє залучення батьків у корекційний процес дає змогу зняти або нейтралізувати такі проблеми:

- порушення інтеракцій між батьками і дитиною;
- негативне сприймання дитини батьками;
- емоційне перевантаження батьків дітей з ООП та порушеннями поведінки.

Висновок. Основною метою роботи із сім'ями, які виховують дитину з розладами психофізичного розвитку, є надання батькам кваліфікованої допомоги.

Так, можна сформулювати висновок, що головною умовою нормального розвитку дитини є сім'я і її здоровий клімат, але для досягнення необхідного рівня психолого-педагогічної культури батьків потрібна наявність широкої мережі багатопрофільних служб підтримки сім'ї.

Батьків дітей з особливими потребами необхідно:

1. Навчити краще розуміти внутрішній стан дітей та стати компетентними захисниками їхніх прав та інтересів.
2. Оцінити потреби та забезпечити надання освітніх, соціальних та інших послуг сім'ям дітей з особливими потребами.
3. Забезпечити інформаційною підтримкою для задоволення їхнього професійного зростання у відстоюванні прав і інтересів дітей з особливими потребами.
4. Спонукає до розвитку активної громадянської позиції, сприяти створенню батьківських організацій [4].

Участь у таких заняттях, стимулює батьків, надихає їх. Вони вчаться не тільки змістовній взаємодії зі своєю дитиною, а й освоюють нові методи і форми спілкування з ними. Крім того, на заняттях батьки вчаться узгоджувати можливість дитини і свої вимоги до неї.

У результаті такої роботи: батьки бачать, що навколо них є сім'ї, близькі їм за духом і мають схожі проблеми; переконуються на прикладі інших сімей, що активна участь батьків у розвитку дитини веде до успіху; формується активна батьківська позиція й адекватна самооцінка.

Отже, психолого-педагогічний супровід сім'ї, яка має дитину з обмеженими можливостями здоров'я – це діяльність, спрямована на актуалізацію корекційних ресурсів сім'ї, що забезпечують ефективність її функціонування, особливо в періоди криз, пов'язаних з вихованням і розвитком дитини з особливостями психофізичного розвитку, що дає змогу створювати корекційно-розвиваючий простір, формувати й реалізовувати адекватні потреби дитини та стратегії виховання, що базуються на конструктивних батьківських установках і позиціях по відношенню до дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. В Україні зростає кількість дітей з особливими потребами. - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/health/mamaclub/v-ukraini-zrostaє-kilkist-ditej-z-osoblivimi-potrebami.htm>.
2. *Гарбузов В. И.* – Нервные дети. – М.: Медицина, 1990.– 173с.

3. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі : початкова ланка К.: 2004. – 152 с.
4. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук, К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. – 274 с.
5. Мастюкова Е. М, Московкина А. Г. Семейное воспитание детей с отклонениями в развитии: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 408 с.
6. Соціальні проблеми, що детермінують емоційні стани батьків дитини з порушенням розвитку / Б. В. Андрейко // Теорія і практика сучасної психології. – 2016. – № 2. – С. 103–107. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tpcp_2016_2_19
7. Статистичні дані/ Міністерство освіти і науки України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/statistichni-dani.16>
8. Шевцов А. Г. Методичні основи соціальної реабілітації дітей з вадами здоров'я. Монографія. – К.: НТІ «Інститут соціальної політики», 2004. – 240 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. V Ukraini zrostaie kil'kist ditei z osoblyvymy potrebamy. – [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <https://www.obozrevatel.com/ukr/health/mamaclub/v-ukraini-zrostaie-kil'kist-ditej-z-osoblivimi-potrebami.htm>.
2. Harbuzov V. Y. (1990). – Nervnye dety. – М.: Medytsyna, – 173s.
3. Dity z osoblyvymy potrebamy u zahalnoosvitnomu prostori : pochatkova lanka К.: 2004.–152 s.
4. Kolupaieva A. A., Savchuk L. O. (2011). – Dity z osoblyvymy osvitnimy potrebamy ta orhanizatsiia yikh navchannia. Vydannia dopovnene ta pereroblene: nauk.-metod. posib. / A. A. Kolupaieva, L. O. Savchuk, K.: Vydavnycha hrupa «АТОПОЛ»,– 274 s.
5. Mastjukova E. M, Moskovkina A.G. (2011). – Semejnoe vospitanie detej s otklonenijami v razvitii: Ucheb. posobie dlja stud. vyssh. ucheb. zavedenij – М.: Gumanit. izd. centr VLADOS, – 408 s.
6. Sotsialni problemy, shcho determinuiut emotsiini stany batkiv dytyny z porushenniam rozvytku / B. V. Andreiko // Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii. – 2016. – № 2. – S. 103–107. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tpcp_2016_2_19
7. Statystichni dani/ Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://mon.gov.ua/ua/statistichni-dani.16>
8. Shevtsov A. H. Metodychni osnovy sotsialnoi rehabilitatsii ditei z vadamy zdorov'ia. Monohrafiia. – К.: NTI «Instytut sotsialnoi polityky», 2004. – 240 s.